

Nf. 16.

16a

DISSERTATIO HOMILETICA
POSTERIOR

DE

CONCIONVM FORMA,

AD AEDIFICATIONIS SCOPVM
CVRATIVS COMPONENTA,

Von erbaulichen Predigten:

QVAM

IN REGIA FRIDERICIANA

DIE MARTII ANNI HVIVS MDCCXXX.

PVBlicAE DISQVISITIONI
SVBMITTIT

PRAESES

D. IOACHIMVS Sange,

S. THEOL. PROF. ORDIN.

RESPONDENTE

NATHANAELE Reinherz Schäffer,

DABERA-POMERANO,

S. S. TH. CVLTORE.

w.

HALÆ MAGDEBVRGICÆ

TYPIS CHRISTIANI HENCKELII, ACAD. TYP.

DISSERTATIO HONORIFICA
POSTERIOR
DE
CONCIONVM
FORMA
AD AEDIFICATIONIS SCOPVM
CVRATIVS COMPONENDA
Von erbaulichen Predigten:

IN REGIA FRIDERICIANA
PRAESSES
D. IOACHIMVS
THEOL. ROR. ORDIN.
RESPONDENTE
NATHANAELE STEINBERG SCHIFFER
DABERA-DOMERANO
HALA MAGDEBVRGICE
TYPI CHRISTIANI HERCKELII ACAD. TYPI

DISSERTATIONIS HOMILETICAE.

POSTERIORIS

PROPOSITIO I.

DE IVSTA DICENTIS HABILITATE.

Prima hic & præcipua lex est in
ea ministri habilitate, quam, cum de-
bita fidelitate conjunctam, is habet e
principio unctionis, & in renovatio-
nis ordine excolit augetque.

ILLUSTRATIO.

§. I.

Negari quidem nequit, V. D. Ministrum ex-
tra gratiæ statum positum ad ecclesiastici
muneris administrationem non penitus &
omni ex parte esse inhabilem. Sacramenta
enim legitime administrare potest; cum
hic, si ipsorum integritatem, confideres, tantum externa re-

A 2

re-

DISSERTATIO HOMILETICA

4
 requiratur actio, efficacia autem omnis ab auctore Deo dependeat; in sacra cœna tamen, & in baptismo apud adultos, simul justum dignæ participationis ordinem requirat. Nec ea ipsi abjudicari potestabilitas in verbi divini prædicatione, quod, quæ ad textus sacri sensum litteralem, immo & emphaticum, & ad varium ejus usum, auditoribus superficialiter accommodandum, pertinent, certo modo præstare possit; & eo quidem magis, quo magis a subsidiis institutionis & lectionis est instructus, & quo magis ab his, minus vero a propriæ meditationis opera, ad vanum placendi studium composita, sermo ejus dependet. Et, quæ sic satis integre proposita sunt, quin apud auditores fructum aliquem ferant, non est dubium.

§. II.

Verum enim vero hæc ad justum justæ ædificationis scopum fructumque nequaquam sufficiunt. Hunc enim quæ interceptiunt ac impediunt, immo vel penitus etiam evertunt, sunt permulta, nunc pro ratione instituti brevioris non enumeranda. Satis erit, hic *tres* indicasse defectus quam maxime exstantes: quorum primus est in ministri haud regeniti intellectu, secundus in voluntate, tertius in vita ejus. Intellectus laborat tenebris, Quæ quid in recessu habeant, ut, quam fieri poterit, brevissime edisseratur, omnino e re est homiletica.

§. III.

Evangelii præconem impium plane destitutum esse genuina & viva Dei rerumque divinarum cognitione, jam, ut alias, abunde demonstratum vindicatumque, sup-

suppono: ubi simul pluribus probatum est, notitiam istam mere litteralem, in sensu biblico & unice vero, nequaquam esse genuinam; utpote respectu virium, quibus acquisita est, tantum in sua quasi substantia, seu constitutione essentiali, mere naturalem, ideoque superficiali, sterilem, & in rebus practicis, ad experientiam pertinentibus, falsam & erroneam. Et si erubescendum est Jcto, si loquatur sine codice; quid ni erubescat Theologus loqui sine codice suo sacro, & auctoribus ejus. Θεοτελειος, ipsique Christo, homini impio veram Dei cognitionem abiudicantibus, in faciem obloqui & sine fronte contradicere, h. e. eos, qui ipsorum stilo *cæci stulti*que sunt, & omni veritate, non solum vitæ, sed ipsius etiam sanioris theoriæ, carent, secundum loca Matth. XXIII. Rom. II. 1 Joh. II. aliaque fere innumera & clarissima, pro vere *illuminatis* & *sapientibus* habere? Quod assertum quantopere a vero abhorreat, vel inde constare potest, quod ne quidem in *absolutam Dei potentiam* cadat, ut per miraculum ex impio, in peccatis mortuo, cum perseverantia tali, faciat vere illuminatum; cum manifeste sit contradictorium, carere vita spirituali, & tamen spiritualiter videre, seu spiritualem oculorum mentis usum habere: quippe quod spiritualiter viventis est, & non magis cadit in spiritualiter mortuum, quam oculorum corporis usus in corpus naturali vita privatum. Quare, quando Deus per omnipotentiam suam unquam fecerit, aut facturus est, ut homo naturaliter mortuus viderit, aut visurus sit, effecerit etiam, aut efficiet, ut is, qui spirituali vita caret, edat tamen suis mentis oculis spiritualiter viventis. operationes: hoc est, nunquam: cum ea, quæ contradictoria sunt, & semet

ipsa evertunt, sint maneatque non entia; & talia quidem, quæ ne quidem in absolutam & extraordinariam Dei potentiam cadant; nedum ponenda sint in classe eorum, quæ ordinariæ Dei operationis sunt & ad salutis ordinem pertinent. Qui hic Bileami & Pharisaëorum exempla opponunt, quantopere ab ipsorum mente & indole absint, dijudicent, qui possunt & volunt.

§. IV.

Jam vero si ministri, extra gratiæ statum constituti, luce genuinæ cognitionis spirituali carent, *quales* in suis fermocinationibus, sive publicis, sive privatis, *erunt hodie?* nonne cæci cæcorum? secundum verissimum & cum emphasi sæpius repetitum ipsius Salvatoris nostri effatum. Matth. XV & XXIII. *Quales sunt mysteriorum Dei æconomiarum?* nonne imprudentes & infidi; utpote qui prudentiæ, fidelitatis & spiritualis *dominatus* dono, quod non nisi in propriæ experientiæ ordine obtinetur, adeo destituti sunt, ut ne quidem oculos habeant τῶν ἰσθίων & νεφελῶν in Christo. *Quales sunt sutores?* nonne inconsulti & inepti? qui non solum agriculturæ sunt imperiti, sed genuinis etiam melioris frumenti granis noxia infelicis varique lolii sui semina miscunt? & eo quidem largius nocentiusque, quo plura iis, quæ e meliori subsidiorum apparatu desumpta sunt, de suo addunt.

§. V.

Ad tantam miseræ mentis cæcitatem non minor *voluntatis*, ad omne bonum in sensu spirituali tale, spiritualiter emortuæ, perversitas accedit. Quæ cum sit dominans, quemadmodum intellectum in tenebris detinet, immo subinde spissioribus involvit: sic puriori doctrinæ

Strinæ evangelicæ prædicationi variis modis obstat, e-
 amque vitiat. Horum præcipui sunt, quod a recto sco-
 po abducit dicentem, & quod eundem affectuum suo-
 rum indonitorum servituti ita mancipatum tenet, ut
 horum ductum, scopi obliquitati subservientem, præci-
 piti impetu sequatur. Qui enim suam ipsius salutem,
 et si sibi met ipsi proximus, non curat, is, quamvis in pro-
 curanda auditorum suorum salute amplificandæ divinæ
 gloriæ finem præ se ferat; re tamen ipsa nihil minus sin-
 cere quarit & obtinet; sed omnia, certe multa, refert ad
 se ipsum, alicujus commodi, aut honoris, vel augendi, vel
 non minuendi, respectum pro regula homiletica ha-
 bens. Id vero est *καπηλεύει τὸν λόγον τῆ θεῶν, verbum Deū*
cauponari. 2 Cor, II, 17. Quæ cauponaria & mercenaria
 doctrinæ cœlestis tractatio justam ejus orthotomiam, a
 Paulo 2 Tim, II, 15. commendatam, non admittit, sed fu-
 git ac corrumpit. Unde evenire solet, ut, quæ in thesū
 recte dicta sunt, in applicatione ad auditores sæpe sint
 alienissima, ipsisque non magis convenient, quam qua-
 drata rotundis. Huc vana accedit persuasio, qua isti
 animarum pastores, qui non & ipsi oves Christi ejusque
 discipuli sunt genuini, e naturalis philantia suæ ductu
 se pro regentis habere solent; inprimis quando ci-
 vili morum honestate sunt conspicui, aut eam, certis
 dissolutioris vitæ actibus interpositam, per certa tem-
 porum intervalla sectantur. Hæc vero perversa opinio in
 hanc abit regulam, ut ab ipsis in ter auditores pro regeni-
 tis habeantur, quotquot non deterioris sunt schematis.
 Quibus quando bona salutis & solatia evangelica appli-
 cantur, panni novi assumentum veteri ac sordido vesti-
 men-

mento adhibetur, & novum vinum, idque generosius, in utres fracidos reconditur, ruptura quam certissime subsequente Matth. IX, 16, 17. Sic autem sæpe vitari in hypothesi, quæ in thesi vera sunt, quis genuinus verbi divini præco non videt ac dolet?

§. VI

Quandoquidem vero corruptus ille animi status, a coniuncta & maxime cognata *intellectus ac voluntatis* labe ita paucis descriptus, tanquam causa, ordinarie in *vitam*, auditorum oculis ac auribus iudiciisque expositam, ita solet influere, ut hæc scandalis sit oppleta; concidit in oratore ecclesiastico, si quid frontis ipsi ex remorsu conscientiæ adhuc super est, parrhesia, & expirat in auditoribus fiducia. Et cum exempla vulgo plus valere soleant, quam regulæ, his, imprimis si cum tepore, & sine ullo sanctioris affectus rerumque iusto pondere data fuerint, neglectis, in exemplorum, seu scandalorum, imitatione auditores esse solent toti. Quid? quod in concionum usibus non raro aut plane præteriri, aut quam levissime tangi, soleant ea, in quibus dicens vulneratam & reclamantem habet conscientiam, non nescius, quam turpe sit doctori, quando culpa ipsum redarguit. Et quamvis a propriæ præceos defectu nequaquam valeat argumentatio ad neglectum regulæ & doctrinæ: in ea tamen hæret animorum partim imbecillitas, partim perveritas. Neutri vero pabulum præbet, qui veram gregis sui ædificationem sincere & serio intendit.

§. VII.

Ex his itaque liquet, eam verbi ministri habilitatem spiritualem, quam is inito fatis ordine e principio gratiæ

gratiæ habet, & alacriori renovationis cursu auget, merito primam & primariam constituere legem homileticam, in sermonis publici forma ad ædificationis scopum digne & salubriter componenda. Quam qui negligit, reliquas, quæ sequuntur, adhibere quidem poterit non inutiliter plane; at sine debito successu. Quare qui non multiplicato neglectæ & suæ & aliorum salutis reatu conscientiam suam vult obstringere, monitum istud primarium sibi habeat quam commendatissimum.

PROPOSITIO II.

DE AEDIFICATIONIS IMPEDIMENTIS REMOVENDIS.

Qui gregis sui ædificationem serio quærit, primam in eo ponit curam suam, ut a sermone suo sejungat, quæcunque scopo isti ullo modo, sive exstantius, sive latentius, obstare deprehenduntur.

ILLUSTRATIO.

§. I.

Cum hic eundem sit per partes speciesque, inter has merito primum obtinet locum, quæ dissertatione priore ex instituto notata est; scilicet *nimia*, eaque consuetæ & ordinaria, *sermonis exrensio*. Hæc enim quantopere vel optimarum etiam concionum fructum dissipet ac intervertat, ibidem pluribus demonstratum est. Utinam consilio hic relinqueretur locus, nec plus daretur consue-

B

fuetudini, quam sanis rationibus. Qui sibi ipsis in facro isto, si ita loqui licet, cacoethe displicent, excusandi sunt; & eo quidem magis, quo minus agunt ex instituto, & quo impensius sibi met ipsis imperare, & affectum suum in potestate retinere laborant. Qui vero in eo sibi met ipsis placent plauduntque, suo partim proffuentioris eloquentiæ dono, partim copioso rerum dicendarum apparatu tacite defectati, illi sane laudandi non sunt, etsi ferendi. Certe iusto longiorem sermonis publici protractionem, si ordinaria sit, unum esse e præcipuis ædificationis, quam tamen ea præ se fert, impedimentis, e gravissimis, quas prior dissertatio exhibet, rationibus facile colligit, qui sapit.

§. II.

Ad reliqua ædificationis impedimenta, carptim tantum attingenda, quod attinet, absit *vane artis affectatio*, uti ab integro sermonis corpore, sic ante omnia ab eius capite, *dispositione*. Quam qui e dicto, quod exordium præbuit, sine nativa ac simplici facilitate, artificiose torrant quasi ornantque, & huic formæ deinde totum sermonis habitum argutando adaptant, logodædali sunt inepti, & indigni, qui audiantur; audiendi tamen, sed cum affectu commiserationis, & tacitæ supplicationis pro ipsis ad Deum mittendæ. Qualis ædificationis, in patientia positæ, species, in quantum ab oratore efficitur, in laude ponenda haud est.

§. III.

Justum *tractationis*, seu *explicationis*, fructum impedire solent tres præcipue navi: *nimia prolixitas, vana eruditionis ostentatio, supervacaneorum consecratio*. Prolixitatem

tatem nimiam parit varia *significationum*, quam hæc, aut ista, vox ac phraseologia habeat, *enumeratio*, cathedræ doctoris academici hermeneuticæ propria, & in hac etiam parcius adhibenda: item diversarum *sententiarum*, in quibus interpretes inter se dissident, operosa *recensio*: nec non ista rei immoratio, qua dicuntur, non quæ ratione scopi dici *debent*, sed quæ sæpe non sine habilitatis ostentatione dici *possunt*. Cum tamen dicturo meditandum sit non solum, quænam sint *proferenda*, sed etiam quæ sint *omittenda*.

§. IV.

Per *eruditionis* vero *ostentationem* verbi minister eo minus loquitur Christo, & in eius gloriam auditorio, quo magis loquitur sibi ipsi, imperitorum captans applausum; imperitorum, inquam; cum rerum peritis ejusmodi ostentatores sint tædio. Et horum nonnulli quo magis crepant linguas textus sacri originales, eo minus eas intelligunt, philologicis aliorum oculis pro perspicillis imperite usi. Cui inconsultæ philologiæ quando additur superbiens critica, matæologiæ homileticæ apex imponitur, inprimis si comtulus polyhistoriæ strepitus accesserit.

§. V.

Supervacaneis annumeranda est locorum, ex antiquioribus ecclesiæ doctoribus desumptorum, recitatio, aut prælectio; inprimis si in consuetudinem aliquam abeat. *Emblematicas* vero rerum *representationes* huc inprimis pertinere, sed abesse debere, quis negabit? & quis vir, immo & scæmina prudens, si tantum judicio polleat mediocri, non fastidiat ejusmodi ingeniosorum,

at sanioris iudicii fale destitutorum, rhetorculorum ineptias? Quid non comminiscitur rei homileticæ vanitas, quæ, quod donum est Dei, in artem convertit, eamque fingit ac refingit, prout fert lasciviens luxuriantis ingenii fabrica? Quæ quando *historiarum* condimenta interspergit, & ad curiosarum *questionum* solutionem abit, vel illorum ventris ministrorum, quorum fugam Paulus Romanis commendat c. XVI, 17. 18. affectatam *εὐλογίαν* & *χρησιολογίαν* superat. Hæc vitia a religioso textus sacri interprete abesse debent.

§. VI.

Ad textuum explicatorum *applicationem* quod attinet, ab hac eo curatius sejungenda sunt ædificationis impedimenta, quo directius ad hanc ista tendit, certe tendere debet. Sufficiat hic potiora indicasse, ut auditores nostri, quibus hæc scribuntur, habeant, quod etiam hæc in parte fugiant. *Primum* & communissimum applicationis vitium est in *nimia brevitate*, quam partim rerum practicarum fastidium, partim præmissæ tractationis luxuries efficit. Vix enim cæpta est materiæ ad praxin tractatio, quando desinit. Ubi, quando vulgo dici solet: weil aber die Zeit verfließen ist, so wollen wir u. s. w. perpendere debebat sermociator frigidus, ipsi a prudentioribus tacite rege: Warum hast du die Zeit so verfließen lassen? Nonne vero similis est dapium structori, qui, postquam vel integram horam in artificiosa istarum dissectione transegit, dicere vellet: *surgite convivæ! cænæ tempore jam exalta mensa tollenda est: delibasse sufficiat!*

§. VII.

§. VII.

Secundum applicationis vitium est in *affectus tepore*, qui e practicæ possessionis & cognitionis defectu oritur. Hic vero non confundendus est cum naturali parrhesiæ defectu: utpote quo non pauci etiam ex illis laborant, qui sensus in spiritualibus habent exercitatos, rerumque practicarum experientia probe subactos. Sed hi, quod oratoriæ actioni deest, rerum ponderibus ita compensant, ut inde auditorum docilem animi incalescere possint; cum nec ipsi frigeant. Alterum modo dicti vitii extremum est in *pathologiæ affectione*: quæ quo theatro est convenientior, eo hic est indignior.

§. VIII.

Tertium applicationis vitium est in *omissione examinationis conscientie*, quod rerum practicarum, quas textus exhibuit, tractationi subjungendum erat: *quartum* in *aberratione elentrica*, seu inconsulta & imprudenti controversiarum discussione; in primis si istæ jam dudum sepultæ sint, aut auditorum tamen captum transcendant, eorumque notitiam fugiant. *Quintum* in *Pelagianæ usus pædenticæ methodo*, qua ex isto errore, quo minister non regeneratus semet ipsum & auditores suos, quotquot ipso non deteriores sunt, pro regeneratis habet, is vitam & viventium actiones spiritualiter mortuis iungit, omni argumentorum suorum pondere in *suasione morali* collocato: *sexum* in isto usu *epanorthotico*, in quo severitas, seu gravitas, cum caritate non est temperata, nec ex principio gratiæ, legis fulmina temperant, est derivata. *Septimum* denique in inconsulto ejus-

modi *μανησιμῶν*, qui omnem usus elenctici & epanorthotici vim, si qua fuit, enervat, nec objectum afflictum recte determinat, solatiis permulcens eos, qui tantum consiliis fideliter admittendis egebant.

PROPOSITIO III.

DE AEDIFICATIONIS ADIVMENTIS.

Tota concionis compages ita adornanda instruendaque est, ut ea inde ab exordio usque ad conclusionem in singulis partibus integra ad ædificationis scopum sit directa.

ILLUSTRATIO.

§. I.

Primum dicturi officium hic est, ut, suis, etsi per Dei gratiam non exiguæ sunt, viribus, pro paupertatis spiritalis sensu, moderate diffusis, *Deum invocet* ex animo, ejusque gratiam ad præparationis & ipsius actus operam sibi fidenter ac demisse exoret: *secundum*, ut in meditatione, & in aditu ad concionem, semet ipsum prompto *obsequii proposito*, identidem repetito induat & quasi armet, probe memor, se ipsum *suumet esse auditorem* omnium proximum; cum aures habeat ori suo proximas. Quare qui aliis dicit, dicit ante illos sibi met ipsi. Qui desiderat, ut alii doctrinæ suæ conforment mentem, quam in potestate sua non habet; eccur, sui ipsius hoc respectu dominus, sibi met ipsi promptum obse-

obsequium non imperat? Hoc autem proposito bene confirmato qui suggestum adit, is certe non exigua, quæ inde resultat, cum parrhesia illum conscendit, ut obsequentissimus sui ipsius auditor futurus, ita etiam obsequentiores habiturus auditores.

§. II.

Exordiendi modus vel *arbitrarius* est, vel *fixus*. *Arbitrarium* voco, qui, prout fert liberum dicentis arbitrium, pro diversitate textus in singulis concionibus variatur: *fixum*, qui quidem ratione electionis primum etiam a doctoris arbitrio dependet; at, quando electus est, pro electæ materiæ, in partes suas divisæ, nexu, per aliquem tractum continuatur, donec materia ista absoluta sit. Exordium *arbitrarium*, seu *varians*, quo est brevius, eo ædificationis scopo est convenientius. Quod si enim exordio longius protracto aures imbecilliorum jam sunt aliquo modo defatigatæ, mens in tractatione eo citius flaccescit, omni attentionis nervo amisso. Ut vero a dicto aliquo biblico semper inchoetur concio, consultum non est, ne eadem semper chorda oberres. Cum varietas haud vana etiam haud vane delectet, sæpe non incommode dicendi initium fieri potest a re ipsa, loco biblico eidem confirmandæ, aut illustrandæ, subjuncto.

§. III.

Fixus exordiendi *modus*, ratione continuationis non nisi ordinariis verbi ministris conveniens, ad scopum ædificationis permultum confert: qui tamen, ut tractandæ materiæ fieri possit satis, ultra exordii variantis mensuram aliquantum est extendendus: cui extensioni

fioni deinceps aliqua tractationis circumcisio, ne ista modum excedat, facile potest mederi. Scribo imperitis: ideoque materias diversas, quas exordiis fixis in ipsa ministerii ecclesiastici praxi præ aliis aptas deprehendi, ipsis recensebo ac commendabo: quæ sunt:

1. *Summa doctrinæ christianæ capita secundum ordinem B. Lutheri catecheticum.* Sunt enim in omnibus vere cætibus ex adultis, immo e senibus etiam utriusque sexus, permulti, quine primæ quidem doctrinæ istius rudimenta tenent, & multo minus apti sunt, qui ullam altioris tractationis materiam e decurrenti concionis serie debito cum fructu percipiant. Si sapit mysteriorum Dei æconomus, hoc doctrinæ lac ita instillat, ut, qui in cœtu *rōis vrbalis* annumerandi non sunt, simul aliquid solidioris cibi accipiant.

2. *Operum Dei aliorumque factorum, quæ in historia V. T. jam inde a mundo condito usque ad Christum natum exstant, præcipuorum, recensio ac illustratio didascalica & pædagogica.* Dicit enim vix potest, quanta historiæ biblicæ, quæ tamen in præcipuis ejus capitibus summi momenti est, ignorantia laborent homines; & si quam nonnulli istius superficialiam habent notitiam, quam expertes sint veri sensus ac salubrioris, qui inde ad applicationem petendus erat, nuclei. Qui quādo illis exhibetur, nova quasi audiunt, & antehac inaudita non sine fructu admirantur, de ruditate sua biblica sic convicti, & sibi tandem de institutione gratulantes. Et eadem fere est ratio factorum N. T. quot quot

quot pericopas textus sacri evangelicas non ingrediuntur, & tamen ad scopum fidei ac vitæ consignata sunt.

3. *Liber aliquis biblicus* alterutrius testamenti, per capitulum & commatum pensâ minora ita interpretandus, ut sermo interpretis sit paraphrasticus & identidem ad applicationem relatus; inprimis quando majoris momenti res & monita incidunt. Solent enim plerique, si domi ad sacri codicis lectionem accedunt, sacra legere sine debito sensu, similes illis, qui cibos ingerunt sine gustu, & multo magis sine ullo ad sanitatem corporis comparato effectu. *Apostolicas epistolas* scopo isti præcipue esse aptas, sermonis brevitatis & rerum, quas continent, pondera ostendunt.
4. *Peculiaris evolutio typorum, sive historici sint, sive ceremoniales*: utpote quæ non parum confert ad rerum christianarum, & inprimis ipsius CHRISTI, cognitionem & illustrationem solidiorem.
5. *Selectus dictorum*, quæ perperam intellecta, & multo adhuc pejus depravata, ad peccandi licentiam convertuntur. Id quod nonnullorum etiam factorum sensui & applicationi accidere, experientia testatur. Multo, eoque fidelissimo, rerum usu exercitatissimus ecclesiæ nostræ Theologus, vir beata & immortalis memoriæ, PHILIPPUS JACOBUS SPENERUS, quid in hac exordiendi methodo præstiterit, exhibet tractatus ejus insignis, *Sprüche der heiligen Schrift vom gemeinen Mißbrauche gerettet*. Quæ enim publicè tracta-

Et averat, isto scripto ad aliorum informationem existare voluit. Et quod hic etiam aliquando epistolae Pauli majores ad Romanos & ad Corinthios exordiorum loco tractaverit, testatur earum paraphrasis, in volumine, *des thätigen Christenthums Nothwendigkeit und Möglichkeit*, Germanice versa ab illustri viro, SECKENDORFIO, Speneriani nominis cultore amantissimo.

6. *Hymnorum* in quovis cœtu usitatorum & notissimorum *illustratio paraphrastica* cum applicatione practica. In hymnis, sive antiquiores sint, sive recentiores elegantioris metri, ecclesiam nostram evangelicam plane incomparabilem habere thesaurum, nemo nescit, etsi multi non satis digno usu agnoscant. Sed quotus quisque inter auditores est, qui genuinum sensum, inprimis in phraseologia obscuriore & difficiliore, vel emphatica etiam, recte perspicit? Et nonne isti fere omnes, qui ne litterarum quidem rudimenta ad lectionem tenent, & hymnos e solo auditu didicerunt, multa ne pronunciant quidem recte? tantum abest, ut genuinum percipiant sensum. Dant itaque sine mente sonos, vel plittacis simillimi & miserimi. Nonne vero tantæ miseræ sensu tangatur sincerus ovium ejusmodi quasi brutarum inter rationales pastor? Quod si eo afficitur, vix aliam huic tam ingenti malo medelam invenerit, quam hanc, quæ in hymnorum usitatorum expositione, exordiorum loco tractanda, posita est. Ex hac enim canentibus deinceps, occasione hu-
- jus

ius & istius locutionis declaratae, subinde incidere solent, quae aliquando rectius audita sunt. Et si, quod merito fatemur, hymni ecclesiastici magnae hominum turbae, partim libris destituta, partim litterarum plane rudi & lectionis experti, sunt loco bibliorum; cur subsidiaria haec biblia ipsorum usibus non accommodamus, sed pro opera hac malumus rhetoricari?

7. Uti annus postmillesimum & septingentesimum decimus septimus obtulit, sic praesens hic trigesimus adhuc offert fati idoneam occasionem greges Domini instruendi de magno illo, & vix a centesimo quoque agnito, nedum digne aestimato, *opere Dei*, quo is ecclesiam nostram e *captivitate papatus Babylonica in libertatem evangelicam* adseruit, publica celebratam purioris doctrinae *confessione*, quam ab *Augusta Vindelicorum*, ubi ante duo secula, insolentissima procerum totius imperii Romani panegyri, augustissimo imperatori tradita est, *Augustanam* vocamus. Quanam vero occasio vel optari posset commodior illa, quam conciones exordiendi consuetudo exhibet? Ubi autem prudentis est doctoris, facto selectu e superiorum temporum historia ea tradere ac illustrare, in quibus singulare & multiplex divinae providentiae *Œſov* elucet, & ad aedificationem efflorescit.

§. III.

Hæc haec de fixis exordiorum generibus. Ad quorum illustrationem aliquam monita subjungo sequentia:

C 2

1. Ni-

1. Nihil hic cuiquam præscribi, sed dari tantum con-
filiã, & eorum praxin cujusvis arbitrio relinqui.
2. Me hæc scribere non emera theoria, sed e pra-
xi, quam ante hos triginta annos in pastoralis mu-
nere servavi, & in decimum usque annum, do-
nec huc Halam ad cathedram academicam evo-
catus sum, mihi ex amore concrediti frequentio-
ris gregis commendatam habui, nec ἀναγωγὴν de-
prehendi. Nunquam quidem variantia exordia
improbavi; sed, cum, quid auditoribus esset salu-
brius & accommodatius, perpenderem, id Beroli-
ni statim a muneris mei primordiis elegi.
3. Quandoquidem fixa exordia plus temporis requi-
runt, quam ista variari modi; exordia specialia eo
magis omittenda esse, quo minus sunt necessaria, &
quo minus etiam alias justæ concionis formæ, quia
corpus faciunt biceps, conveniunt; & tractatio-
nem textus ipsam eo magis esse circumcidendam,
ut justa, seu sensuum ac animorum imbecillitati ac-
commodata, concionis mensura obtineatur.
4. Fixos illos exordiendi modos doctorem non solum
inveniendi aptioris exordii cura levare, sed præ-
cidere etiam omnem tentationem ad textus
dispositionem e dicto exordiali affabre detornan-
dam. Sic enim omnia procedunt plana & nativa
methodo, simplicitatem & gravitatem christia-
nam decente: scilicet prælecto textui statim sub-
jungitur propositio, qua, quid ex eo ad tractan-
dum sit selectum, indicatur.
5. Tractationem diversi generis biblicam, paulo ante
indi-

indicatam, hoc tempore eo esse faciliorem, reddique salubriorem, quo majori exemplarium facri codicis copia plerique cœtus per universam ecclesiam evangelicam sunt instructi: & inter alia quidem præcipue ex instituto illo *editionis biblicæ Cansteiniano*, ad singularia nostræ ætatis signa referendo: utpote cujus subsidio, inde ab anno hujus sæculi duodecimo usque ad trigésimum hunc, plura utriusque codicis exemplaria, eaque viliori pretio parabilia, prodierunt, quam antehac integram tulit sæculum; nec dicam duo tulerunt sæcula, etsi puriore cœlestis doctrinæ luce collustrata. Quod qui nescit, aut de quo qui dubitat, adspiciat indicem exemplarium impressum: ubi bibliorum integrorum majoris formæ tanta est copia, ut exemplarium summa *centena & dena millia*: minoris formæ *centena & sexaginta millia* conficiat. Novi vero Testamenti, cui Psalmi adjuncti sunt, exemplaria seorsum edita efficiunt summam *ducentenorum & decem millium*: item in minori forma *quindecim millium*. Quantus conjunctim numerus! Jam vero copiosior hic scripturæ sacræ apparatus, qui fervente typosesiæ opera in annos crescit, & subinde plurium manus deposito hoc cœlesti implet; quid requirit aliud a fidis verbi ministris, tamquam cœlestium dapium structoribus, quam ut has ipsas convivis, ad saluberrimam evangelii cenam vel campanarum motu invitatis, *ὁρῶσιν* paratas adponant?

6 Exordiali hac scripturæ sacræ tractatione aliquo modo

do compensari haud exiguum istum defectum, qui e fixis istis pericoparum evangelicarum & epistolicarum pensis resultat: utpote secundum quas, ut Poetae verbis utar, verbi ministris usque ad vitae finem *redit labor actus in orbem*, modo ad ædificationem quidem apud imperitiores non inepto, & satis utiliter adhibendo; at non tamen satis consulto & laudabili.

§. IV.

Hæc hætenus de iis exordiorum formis, quæ pro dicentis arbitrio ad certioris ædificationis scopum referri possunt. Pergendum nunc est ad *tractationem*: quæ quomodo ad eundem majori cura adornari possit, ea, quæ sequuntur, monita exhibebunt:

1. In *textibus historicis* singula fere circumstantiarum momenta ejusmodi præbent porismata, quæ, uti ex iisdem sponte sua resultant; sic facta singula sale condiunt practico; imprimis si ad praxin dirigantur, non solum caritatis, sed etiam prudentiæ christianæ; & si sapienter ostendatur, quomodo amplissimam doctrinam de providentia Dei, secundum varias ejus species, illustrent.
2. Et cum in *textibus historicis* fere omnia, quæ in factorum representatione exhibentur, ad certas *personas* referri soleant, dicenti perpendendum est, quo animi *affectu* hæc & ista fuerint dicta, acta, audita, vel etiam permixta & tolerata. Rarius enim hæc ita referuntur, ut notationem affectus habeant adjunctam. Quia vero externe nihil fit sine interno animi habitu sensuque, pro rerum ac status

tus

tus variorumque eventuum diversitate diverso; hic ipse sagaciter investigatus ac dijudicatus evolendus est: qui sane recte evolutus idem præstat sermoni historico, quod falsis acrimonia cum reliquis condimentis cibo. Exemplo hic sit historia de Mose ad ripam Nili exposito, invento & educato Exod. II nec non ea de ingenti hominum multitudine a Christo in deserto cum miraculosa panum pisciumque multiplicatione cibato Joh. VI, 1. seqq. Hic factorum recensio, si litteram spectes, arida est: sed, si res consideres ipsas, cum iusta hypotyposi ad singulas personas prudenter relatas, certe tantam singula circumstantiarum momenta *deiwos* habent, quæ recte cognita textibus istis amplissimi & simul suavissimi instar commentarii est.

§. V.

Textuum *dogmaticorum* tractationem ad ædificationem auditorii relatu hæc inservient consilia:

1. *Omnia & in omnibus Christus!* ut sit auditoribus, ante omnia ipsi sit dicenti: uti in animo, sic etiam ore; & ita quidem, ut sapienter norit ad gloriam Christi, in ipsorum animis, per eam in ipsius imaginem magis magisque transformandis, amplificandam omnia referre.
2. Ut vero, Christum esse omnia in omnibus, recte agnoscatur, aperiendus est ingens iste honorum gratiæ a Christo partorum thesaurus; adhibita demonstratione, hujus possessione non solum futuram vitam fore beatissimam, sed præsentem quoque esse beatam; cum e contrario hominum a communione

nione cum Christo sejunctorum vita sit miserrima, etiam in hoc mundo, etsi bracteatae felicitatis specie incrustata: & hac ratione viam ad cœlum, etiam sub cruce, longe esse & faciliorem & jucundiorē ea, quæ ad orbem ducit.

3. Et cum, quæ ad Christi & partorum salutis bonorum commendationem pertinent, partim salutis *fundamentum* constituent, partim inderesultent; cum fundamento isto nunquam non conjungendus est *genuinus* salutis *ordo*, in quo istorum usura detur evangelica. Atque ita ne hæc, aut ista, doctrina evangelica in abusum rapiatur, ea non tradenda est solitarie, sine nexu cognati illius dogmatis, quod abusui isti obstat & medetur.
4. Omne autem hic fert punctum, qui recte noverit conjungere cum *evangelio legem*, cum *fide caritatem*, cum *beneficiis officia*; & ita quidem, ut inde derivet justum *vite christiane æquilibrium*, in *fiducia* secundum evangelium, & in *sanctimonia* secundum legem positum; & uti a dextra a naturalis indolis securitate; sic a sinistra ab affectus anxietate sejunctum, renovationis *Dei* in conjuncto *gratie forensis & medicinalis* usu sic constituto.

§. VI.

Textuum *moralium* tractatio eo erit salubrior, quo magis monitis accommodata erit sequentibus:

1. Si ea absit ab *ariditate scriptorum Anglicanorum* ple-
rorumque; utpote quæ multum quidem habent
rationalis persuasionis, sed parum evangelici saporis
& spiritualis efficaciam, suasionem morali ab effica-
ci

- ci gratia medicinalis influxu sejuncto: cum tamen sine hoc ista nihil valeat, & non nisi Pelagianam aliquam christianismi formam elaboret.
2. Si *interiorum* præcipua habeatur ratio, & *exteriora* inde deriventur, pharisaismo dealbatorum sepulchrorum sic evitato. Ubi inculcandum est, interiorum officiorum ἐνεργεῖαν etiam suum retinere vigorem, quando exterior praxis deficiente occasione cessat. Est tamen aliud cessare, aliud exferere contrarium: quod posterius cum genuina christianismi indole est ἀνόητον.
 3. Si renovationis habitus cursusque a *pseudadiaphoræ fermento* folicite repurgentur; nec illa mala, aut comta, bestia, & animorum pestis in doctrinæ moralis sanctuarium admittatur: utpote quæ incaute admissa libertatem vertit in licentiam, fabrefacta aliqua arte cum mediocritate peccandi exornatam.
 4. Si quavis occasione idonea inculcetur, quanta sit differentia inter *amorem* nostri aliarumque rerumque creaturarum *ordinatum*, & *moderatum*, & moderatum post labem inde ab origine attractam nihil esse, nisi moderatum peccatum; ordinatum vero, a salutis ordine sic dictum, a nostri & rerum extra nos positarum abnegatione incipere, a fide & amore erga Deum dependere, & ad veram nostri ac aliorum salutem tendere.
 5. Si urgeatur æquitas & necessitas e statu τῶν νηστῶν ad ætatem τῶν τελείων, in sensu evangelico talium, virilem ac senilem contendendi, *perseverandi* officio debite commendato.

D

§ VII.

§. VII.

Ad sic dictos *usus* denique quod attinet, hos κατ' ἐξοχήν referendos esse ad aedificationem, notissimum est. Referentur autem, si, inter alia non ignota monita, hæc observentur:

1. Si *examen* instituatur *conscientiæ*, quoties tractata fuit materia ad regni Dei interiora & ad christianissimi praxin pertinens. Ubi quænam ad τὸ κρινόμενον agnoscendum criteria adhibenda sint, Θεοδιδάκτωρ verbi ministro relinquatur.
2. Si erroris *elenchus* ita sit comparatus, ut sine ulla imbecilliorum offensione confirmandæ fidei inferviat.
3. Si *epanorthosis* sit bene meditata; & gravis quidem, ac parrhesiæ plena; at evangelicæ tamen indolis, & ex amoris ac commiserationis principio derivata.
4. Si *pœdia* etiam in applicatione consilii antecedenti §. jam datis sit accommodata; & sic his aculeum, istis calcar relinquat.
5. Si *paraclesis* non nisi ad afflictos iuste determinatos referatur: & si, nequis indignus solatia, quorum nec capax est, nec indigus, temere arripiat, ostendatur, quanta sit differentia inter *mala arcesita* & *crucem* christianorum propria dictam; & in quo ordine mala, quæ *naturalia* ac piis cum impiis *communia* sunt, piis tantum in bonum cedant.

PROPO-

PROPOSITIO IV.

DE OFFICIO MINISTRI RELIQUO.

Quemadmodum, ut minister totum concionis suæ corpus, ab ædificationis impedimentis sejunctum, ad hanc recte conformare possit, spiritualis ejus *inavóρηs*, supra Proposit. I. delineata, efficit: sic debita ejus *fidelitas*, quam tota ejus vita reddit conspicuam, justum habitæ concioni pondus addit.

ILLUSTRATIO.

Fidelitatis nomine hic præcipue ea intelligitur cura animarum privata ac specialis, qua verbi minister data, & pro re nata, quæsitæ etiam occasione, partim explorat, utrum digne receptum sit cœlestis doctrinæ semen, nec ne? & quem fructum ferat: partim in oblata, aut quæsitæ conversatione se ipsum cuilibet exhibeat ut typum, imitatione dignum. Nihil enim magis publicum ipsius præconium ornat, nihil magis fructus ejus promovet, quam si auditores viderint, ipsum sibi semper constare. Utinam vero ecclesia evangelica hujus generis pastoribus abundaret!

PRAESES
RESPONDENTI.

S. D. P.

Materiam sumisti responsione ac defensione publica tractandam, carissime SCHAEFFERE, quæ nunquam non tui te officii admonere potest & debet. Et cum adhuc in dignæ præparationis statu verseris, ante omnia tibi thesauri nostræ Dissertationis primam commendatam habebis. Huic enim, tanquam regulæ, quo magis conveniet exemplum tuum, eo major, ut reliquis satisfacias, tua erit *inavörns*. Quam ut isto in ordine acquiras, augeasque, vel ipso etiam nomine tuo, eoque triplici, tripliciter admoneris. SCHAEFFERUS vocaris, & posthac eodignior eris *pastor*, quo magis allaboraveris, ut genuina sis *ovis* Christi, ad ejus indolem formata. Et sic etiam implebis mensuram *prænamini* utriusque, *puri cordis Nathanael*, qui omnis luci expertus fit, futurus. Qua ratione etiam parentis tui venerandi, ecclesiæ apud Brandenburgenses bene meriti antistitis, fratris & amici mei veterani & integerrimi, expectationi respondebis. Da itaque operam, ut, quod spero & confido, hac dissertatione, tanquam data fidelitatis tessera, & calcari aliquo per omnem vitam utaris. Vale.

LN-

INDEX

DISSERTATIONUM ACADEMICARUM,
PER ANNOS VIGINTI A PRAESIDE PUBLICE
HABITARUM AC EDITARUM.

- I. De Genuina studii theologici, præcipue thetici, indole ex 2. Tim. I, 13. 14.
- II. De Experientia rerum divinarum spirituali, e loco Philipp. I, 9. 10. demonstrata.
- III. De Regeneratione ad spem vivam vitæ æternæ: ex 1. Petr. I, 3. 4. 5.
- IV. De Mysterio λόγος ὁποσείκει ex Ioh. I, 1. & Ioh. I, 11.
- V. De Idea boni animarum pastoris ex 1. Petr. V, 1-4.
- VI. De Hagoge exegetica generali in primam Apostoli Ioannis epistolam, generalia totius epistolæ momenta ejusque analysin continente.
- VII. De Theologiæ Studio verboque divini ministro apto & fideli, ex 2. Tim. II, 15. delineato.
- VIII. De Theodidascalia, e Spiritus S. unctiōne proveniente, & ministerii ecclesiastici oforibus ac fanaticis opposita, ex 1. Io. II, 27.
- IX. De Diversis domus Dei vasis, ex 2. Tim. II, 20. 21.
- X. De Melchisedeco ἱερωσύνην, seu historice ex Gen. XIV, & Ps. CX. descripto.
- XI. De Melchisedeco ἀντιτύπον, seu antiypice ex Hebr. VII. delineato.

D 3.

XII.

- XII. De Ortu animæ primæ a Deo, non per essentialē emanationem, sed per creationem; Petro Poireto opposita. Dissertatio prior.
- XIII. De Ortu animæ primæ a Deo. Dissertatio posterior eidem opposita.
- XIV. De Epicrisi in iudicium Gamalielis de causâ Christi & Apostolorum Act. V, 38. 39.
- XV. De Christo & christianismo in atrio Tabernaculi Mosaici.
- XVI. De Pœna talionis theologice considerata, & præcipue exemplis biblicis illustrata.
- XVII. De Thezibus XCV, quas B. D. Martinus Lutherus, Germanorum evangelista, sic dictis indulgentiis Tezelianis, seu nundinationi veniarum anti-christianæ, tanquam primam certaminum & totius negotii Reformationis tubam, opposuit: Dissertatio secularis & simul inauguralis.
- XVII-XXIX. Dissertationum Anti-Poiretianarum, quibus viri clarissimi, Petri Poireti, œconomia operum Dei sub examen revocatur, & præsertim doctrinæ majoris momenti de satisfactione & justificatione a corruptelis vindicantur, *Dodecas prior.*
- XXIX-XLI. Dissertationum Anti-Poiretianarum ejusdem & cognati argumenti *Dodecas posterior.*
- XLII. De Hæresium prædicatione biblica & infelici earum proventu seculi primi, in plerisque ecclesiis, præcipue Asiæ.
- XLIII. De iis doctrinæ capitibus præcipuis, quæ per hæreses in scriptis Apostolicis memoratas depravata sunt, & ad quæ hæreses seculi primi possunt refer-

referri. Ubi accedit appendix de erroribus aliis, non quidem in hæreses, at in contentiones tamen & schismata, versis.

XLIV. De Hæresiologiæ biblicæ, seu e scriptis Apostolorum delineatæ, *illustratione* ea, quam epistolæ IGNATII & reliqui scriptores ecclesiastici exhibent.

XLV. De Hæreticis falso creditis, seu de iis, qui hæreticis fuerunt deteriores, ut *Simon magus* & ejus sectatores: ac de iis, qui perperam pro hæreticis sunt habiti, ut Ebionæi & Nazaræi: quibus nominibus per scomma ipsos sinceros christianos fuisse appellatos, demonstratur.

XLVI. De Gnosticis ab Irenæo descriptis præcipue Valentianis & reliqua istorum colluvie. Not. Restant hic tres Dissertationes, ob defectum Respondentium, qui difficilioribus hisce materiis se subtraxerunt, nondum editæ, scilicet

1. De Marcione, Praxea & Hermogene, Hæreticis a Tertulliano præcipue detectis & refutatis.
2. De Schismaticis seculi secundi, h. e. de Montanistis & Encratitis, nec non de schismate, seu controversia in causâ celebrandi festi paschatis.
3. De defectibus hæresiologiæ veterum, & inter recentiores *Irigiane* & *Arnoldiane*.

XLVII. De Peccato in Spiritum Sanctum Dissertatio prior.

XLVIII. De Peccato in Spiritum Sanctum Dissertatio posterior.

XLIX.

- XLIX. De iusta concionum mensura, Von kurzen und langen Predigten.
- L. De Forma concionum ad ædificationis scopum curatius componenda, Von erbaulichen Predigten.
- LI. Typus, sanioris doctrinæ ex Rom. VI, 17. delineatus. Hæc cum sequenti proxime edetur.
- LII. *Dissertatio secularis* in memoriam AUGUSTANAE CONFESSIONIS, die xxv. Iun ante duo secula augustissimo imperatori, Carolo V. in comitiis Augustanis oblata & inexpugnabilis, de B. D. MARTINI LUTHERI charismatis præcipuis, ex ejus vita ad mentem Pauli 2. Tim. I, 7. 8. delineatis.
- LIII-LXII. Huc volente Deo deinceps accedet dissertationum exegeticarum *Decas* in duo priora capita epistolæ prioris ad Timotheum; quæ sunt pars Commentarii in epistolas pastorales Latini, sed ob labores alios, inprimis exegeticos, lingua vernacula confectos & conficiendos, sepositi, nec absolvendi.

Fg 6179

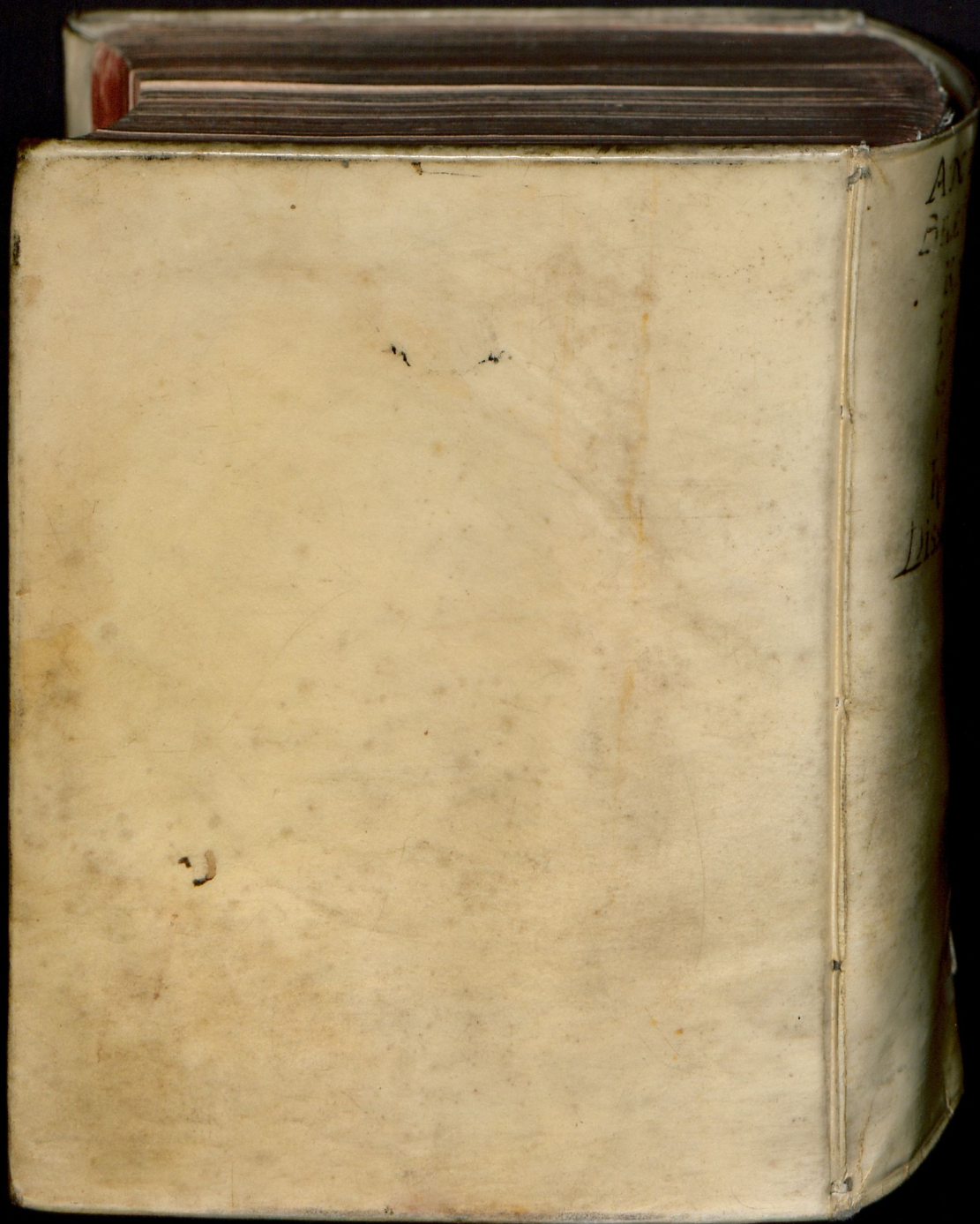
ULB Halle
002 675 65X

3

Handwritten signature and scribbles in blue ink.

16a

DISSERTATIO HOMILETICA
POSTERIOR
DE
CONCIONVM
FORMA,
AD AEDIFICATIONIS SCOPVM
CVRATIVS COMPONENTDA,
Von erbaulichen Predigten:

QVAM
IN REGIA FRIDERICIANA
DIE MARTII ANNI HVIVS MDCCXXX.
PVBLICAE DISQVISITIONI
SVBMITTIT
PRAESES
D. IOACHIMVS Lange,
S. THEOL. PROF. ORDIN.
RESPONDENTE
NATHANAELE Reinherz Schäffer,
DABERA-POMERANO,
S. S. TH. CVLTORE.

w.

HALÆ MAGDEBVRGICÆ
TYPIS CHRISTIANI HENCKELII, ACAD. TYP.

